UN LIMBAJ AL IMAGINARULUI

Dumitru-Mircea BUDA

Abstract

In his paper, "A Language of the Imaginary", Dumitru-Mircea Buda deals with the problems of language hybridization in Mircea Cartarescu's famous postmodernist epic "*Levantul*" ("*The Levant*"), written in the aftermath of communism and published immediately after the revolution of 1989. Initially conceived as a subtextual political protest against Ceausescu's dictatorial regime, the epic developed into a spectacular parade of languages, styles and themes from the history of Romanian poetry, masterly performed with irony and humor but undermined by a somehow tragic feeling of the relativity and futility in human existence. A fragment from a book entitled "*The Virtual Reality in Poetry*", Dumitru-Mircea Buda's approach follows and attempts to interpret the distorted dynamics of the epic's language, while at the same time setting it in connection with the astonishing imagery of the text. Language hybridization, textual centres of power, invented dialects, register-shifting, fractalic principles of imaginary pulsation, frame-rating techniques are all elements of a complex project of virtualizing the literary language. A project carried out with total transparency but nevertheless seductive for the reader.

Levantul lui Mircea Cărtărescu e o paradă a limbajului *înainte* de a fi o paradă a stilurilor şi *înainte* de a ajunge să fie o paradă a scriiturilor. Istoria din Levantul, ce ar putea fi citită calambureste ca *his-story*, povestea, e deci una a limbii înainte de orice altceva, iar limpezimea ei e fracturată programatic de incoerenţe bine regizate. Limbajul nu mai poate avea o coerenţă istorică, în diacronie, şi de aceea sincronia îl parazitează. Nu vom putea citi nici măcar o singură pagină întreagă din *Levantul* fără ca măcar un termen să nu sune fals în partitura migălos compusă până în acel moment, nu vor trece mai mult de 10-20 de versuri fără ca o sintagmă ţinând de tehnologie (chiar de aceea literară) ori un nume propriu să nu rezoneze discordant cu ansamblul în care e introdus. De pildă, pe măsură ce, în cântul al şaptelea, în jurul lui Manoil se haşurează cromatica şi anatomia unui peisaj feeric şi antropomorfic, tensiunea limbajului creşte şi ea, urmând pulsiunile imaginarului, până când, la un moment dat, se descarcă într-un termen ştiinţific ce, evident, e în dezacord cu lexicul dominant al construcţiei:

„Toate curg, se schimbă toate pe măsură ce
se-ncheagă
Peştele devine soare, soarele devine fragă,
Umbra, iată, să desprinde de pământ şi prinde sânge
Iar ce aruncasă umbră-n cioburi licurind să strânge
Fiecare ciob crescându-i aripe dă libeluli...
Manoil înaintează pîntre moii glomeruli
Ai copacilor ce-ndată ei să schimbă în fămei
Toate îl îmbie lîncezi, da-ntre pulpele de stei
Ele n-au nimic, doar peatră lustruită ca de ape”

Ceea ce produce aici cuvântul *glomeruli* nu e accidental, ci bine calculat şi intuit de poet. De altfel, putem trata acest caz sub un aspect principial, astfel de „întâmplări” ale limbajului fiind cât se poate de fireşti în economia textului levantin. Ce se întâmplă, de

BDD-A2747 © 2005 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:55:19 UTC)

fapt? Termenul neologic, ştiinţific, intră în edificiul clasicizant, arhaic, cu toată încărcătura lui dinamică, cu aroma lui tehnologistă, şi creează ceea ce am putea numi un salt de nivel lingvistic, un *shift*, în terminologie engleză. Discursul arhaic e forţat să urce pe scara diacroniei, acel unic cuvânt se amestecă, contrar principiului lui Heisenberg, în lumea lui străveche, iar efectul e exact acela pe care un călător în timp l-ar putea creea asupra istoriei dacă ar face evidentă prezenţa lui, ca participant la o dimensiune diferită a timpului, în timpul pe care îl vizitează. Cuvântul *glomeruli* e revolverul uitat cu intenţie de un călător în timp în faţa intrării unei grote în care doarme nestingherit şi fără să ştie, încă, nimic, omul din Neanderthal. El anulează, în primul rând, toată consistenţa arhaicului, o ridiculează, o absurdizează, prin însăşi prezenţa sa de produs al unei evoluţii care *deja* s-a produs. Prima care se pierde e premisa de seriozitate a discursului arhaic, a doua, şansa lui de a mai fi creativ de unul singur. Limbajul prezentului, cu inflexiunile lui tehnologice, cu preţiozităţile lui, provoacă la dialog, cu francheţe şi graţie, limba arhaică, nu o lasă să stea locului, ba, uneori, se scălâmbăie şi se strâmbă spre ea, o sfidează şi îi dă bobârnace batjocoritoare, fără a înceta, vreo clipă, să o preţuiască, ştiindu-se, la rându-i, în inter-determinare cu ea. `

Am putea nota că acesta e un prim nivel al hibridizării limbajului. Înainte de a merge mai departe însă, e bine să observăm că există o oarecare labilitatea a limbajului levantin, cu o certă rădăcină profundă, constând tocmai în natura sa virtuală. *Levantul* e un text virtual (şi) în măsura în care el este vorbit într-o limbă inventată, o limbă-simulacru, o îmbinare de artefacte lingvistice în care nimic nu e „adevărat" în sensul de autentic, verificabil sau coerent. Româna epopeii lui Mircea Cărtărescu n-a existat, per ansamblu, niciodată. La fel, s-ar putea adăuga, cum nici povestea în sine nu e decât pură ficţiune. Gradul de plauzibilitate, şi al uneia şi al celeilalte, e absolut nul şi, evident, rămâne, de altfel, nesemnificativ. În limba *Levantului* se întâlnesc şi se ciocnesc, uneori chiar cu scântei, alteori doar în acelaşi spirit simulator, mai toate tendinţele vechi ale lexicului românesc, de la monoftongări la *u* final semivocalic petru substantivele nearticulate, de la latinismele paşoptiştilor la americănisme ori neaoşisme.

Invenţia din *Levantul* tinde să fie o limbă română orientalizată, în nouăzeci din procentele ei, şi de aici luxurianţa neobişnuită a lexicului turcizat, aplicat cu obstinaţie în vers şi bătut cu umor în sintaxă. Marele avantaj de pe urma căruia spectacolul profită e acela al maleabilităţii limbii române ne-normate, pre-moderne, unde toate artificiile sunt îngăduite şi găzduite cu bună-credinţă iar alterările sunt simple tatonări, în joacă, ale limitelor. Ion Bogdan Lefter, care se îndoia, la momentul apariţiei *Levantului,* de şansele acestuia de a marca poezia românească, îngrijorat de dificultatea limbajului acestuia hibrid, ca şi de o posibilă soartă similară cu a „*Divinei Comedii*" (ale cărei ediţii trebuiesc azi înţesate cu note de subsol pentru a mai fi inteligibile), remarcă tocmai acest aspect de inventivitate extremă a textului, notând că: „*O sensibilitate rafinată, erudită, postmodernă, răsuceşte în epopeea lui Cărtărescu vorbele în fel şi chip, abuzând cu voluptate de posibilităţile extraordinare pe care le oferă o limbă încă nefixată în tipare moderne, flexibilă, dispusă să suporte inovaţii mici, comprimări de cuvinte şi derivări fanteziste, forme gramaticale paralele şi dezacorduri hazlii, eufonii ingenui şi calcuri trăznite, idilisme arhaizante şi exprimări strident-cosmopolite, jocuri etimologice şi amestecuri multilingvistice (în spiritul lui... Pound, nu-i aşa?!), etc., etc., etc. Ceea ce fusese pentru ăi vechi,* spune Lefter în continuare, *efort îndârjit de limpezire lexicală şi sintactică, devine acum devine acum exerciţiu dexter şi sursă de expresivitate, practic inepuizabilă.*"

Să citim un fragment în care imploziile de imaginar sunt susţinute de termeni orientali, adunaţi şi animaţi cu o evlavie evidentă de Auctore:

BDD-A2747 © 2005 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:55:19 UTC)

„Braga bun! Susan! Şerbeturi! Ia rahatul cu fistic!
Sarailia dă dîn care mierea curge pic cu pic!
Zahăr candel şi smochine, la un ban o mână plină!
Hai, efendi, vreo hure cu fund greu, vrei o cadină?
Au îţi face trebuinţă un barcaz cu pânze late"
Să îţi poarte cheresteaua peste-a apelor palate,
Unde este dulful paşe şi morunii sunt cadii?"

Adevărul este că imaginarul fulminant, baroc, al lui Cărtărescu, cu răgazurile lui voluptuoase în detaliile cele mai infinitezimale ale lumii ficţionale, lărgit la nesfârşit pe orizontala şi pe verticala viziunii, tăvălindu-se, practic, printre obiecte, pentru a le asimila pe toate, dintr-o dată, nici nu-şi putea găsi un mediu mai propice pentru a se exprima decât o astfel de limbă virtuală, în care orice este posibil, de dragul amuzamentului nostalgic. Incoerenţele şi erorile sunt nu îngăduite ci fireşti, fiindcă limbajul se produce aici într-un principiu al halucinaţiei, de altfel explicitat de epopeea însăşi. Cadrele viziunii trec, astfel, la o rată de developare ce e reglată mai degrabă pe frecvenţa R.E.M.-ului, a centrului de vise, decât pe aceea a raţionalităţii, deşi, paradoxal, conştiinţa din spatele procesului e de o luciditate tăioasă şi strălucitoare. Spaţiile vor fi, deci, aproape întotdeauna compuse după un canon de permisivitate a plauzibilităţii, ce argumentează însuşi lexicul şi gramatica, aşa cum se întâmplă, la un moment dat, în *Cântul al Nouălea*:

„Pă la ceasul dimineţei lapte acru, bulzi de unt
Duc olteni în cobilițe, iar armeni dîn Trapezunt
Au adus în piață vase dă aramă ciocănite,
Icre moi în blide unse pă tarabe sunt lățite.
Clopotele dă biserici ortodoxe bat în dungă,
Să deschide, să închide băierele dă la pungă
La zaraful în dugheană, und-pă taleri dă balanţe
Lei, pistoli, ţechini, carboave odihnesc printre fitanţe.
Întreita ceată cari eu cu ea vă plictisii
În tot cântul dinainte: palicarii fistichii,
Hoţii strâmbi ai lui Iaurta, faraonii lui Zotalis,
Să-ndesa pîn ulicioare, trecea greu, căci matahali-s
Pîntre murii dă paiantă zugrăvită roz, azur.
Nori suciţi ca acadele să-nşurub pă ceriul pur…"

E dată aici pe faţă, într-un sistem de complicităţi cu Cetitorul care e manifest în *Levantul,* o contrafacere a limbajului şi a imaginarului, ambele *înşurubate* pe un cer „pur". Poemul devine exhibiţie de tehnologii lingvistice, făcută cu simţ de spectacol şi talent regizoral, dar şi cu umor hâtru, sec, întors adesea într-un tragic neaşteptat.

Hibridizarea limbajului levantin s-ar mai putea urmări, apoi, pe două sau, la nevoie, chiar pe trei nivele succesive. Am vorbit până acum despre o hibridizare ce ţine de natura termenilor lexicali, de identitatea lor istorică şi de uzanţa lor discordante. Există, însă, şi o hibridizare a topicii, pe acelaşi principiu al inter-parazitărilor pe care l-am remarcat anterior, în virtutea căreia tipuri de construcţie sintactică pe care vechea poezie le-a epuizat şi hiper-epuizat sunt readuse în drepturi, fireşte în contexte deseori ridicole. Limba *Levantului* e plină până la refuz de inversiuni retorice, cu viitorul format după modelul arhaic, de exclamaţii patetice amintind de lamentaţiile preromanticilor. Gramatica e

BDD-A2747 © 2005 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:55:19 UTC)

răsucită după bunul plac al „eroilor de papir", contrazisă, în retorica ei oficială, de registre colocviale ce vin la bruiaj. Contrastul dintre formă şi mesaj e unul din cele mai evidente pe care mizează Cărtărescu. Aproape întotdeauna personajele declamă cu gravitate discursuri ce, în definitiv, nu afirmă mai nimic. Limbajul se goleşte ritualic de sensuri, îşi trăieşte, astfel, virtualitatea deplină. Fiecare Cetitor pune, în discurs, ceea ce vrea şi poate lua de asemenea orice poftește. Important e *cum* anume se spune şi nu *ce* se comunică, la fel cum fabula în sine e absolut neinteresantă, ci cadrul ei de cvasi-metafizică a lumilor poate avea singura dimensiune cu adevărat problematică. Iată un exemplu cât se poate de grăitor, în momentul când Iaurta, în *Cântul al Unsprezecelea* şi ultimul, sare cu gura la Zoe:

„*-Nu știu ce frecați mărgeaua,*
Au crezi, Zoe, că e vodă vreun prunc dîn cei dă țîță
Și că are arvaniții ce-l păzește,-n cap tărâță?
Zilnic fac instrucțiune cu-alebarde și cu pale
Iar când dau cu pușca bagă glonții pîn inel dă zale.
N-apuca-vei nice-a scoate vun pistol, și te-i trezi
În adânce hrube unde niciodată nu e zi
Și dă unde oase goale să mai scot într-un târziu...
Este planul meu dîn toate ăl mai bun și cilibiu.
Ascultați."

Babiloniada limbilor e consecventă, pe de altă parte, discursurilor şi exprimă tocmai autonomia şi identitatea acestora. Dacă există, în linii aproximative, o limbă totalizantă a *Levantului,* care se întinde de la un capăt la altul al epopeii într-o tonalitate orientalizată pe care o zădărnicesc, fragmentând-o, ici şi colo, infuziuni de terminologie modernă şi postmodernă, la fel de bine există şi ceea ce am putea numi jargoane locale în text, limbi virtuale construite pentru a servi un anumit tip de discurs. Textul se hibridizează astfel şi pe aceste texte subsumate, de mare rafinament al pastişei, în care limbajul cunoaşte invariante imprevizibile. Astfel de exemple sunt chiar cele două scrisori ale trădătorului Iancu Aricescu, ce reînnoadă şi încurcă o întreagă istorie epistolară a scrisului pre româneşte, cu imprecaţii şi idiomuri interminabile, ce pot oricând face deliciul publicului avizat. Dar şi pastişele după întregul canon al poeziei româneşti, de la Heliade cel latinizant şi până la Barbu, Nichita, Arghezi şi, desigur, Mircea Cărtărescu însuşi, sunt parade de limbaje poetice specifice. Dintre cele mai copioase ca reuşită de stil şi atitudine, pastişa după Ion Barbu e o capodoperă de limbaj virtual, absolut nul semantic şi, tocmai prin aceasta, inestimabil prin potenţialul pe care îl oferă scrierii postmoderne. Exclamaţia retorică e, pe lângă bombasticismul eclatant al lexicului, singura care se reţine şi care induce un gust aparte al textului:
„*Numit ținut, grup simplu, falsă landă*
La soarele pontifical întors.
Plug străveziu în recea Helgolandă
Văditului, tras cu compasul, tors" etc.

Hibridizarea lingvistică de acest tip e una determinată tocmai de caracterul hibrid al surselor şi al centrelor de putere ale textului. Încetând să mai existe în armonie, ci doar ca expresie a unor conflicte interne pentru întâietate între discursuri disparate, aleatorii şi contradictorii, hrănit şi crescut tocmai din esenţa lor, textul *Levantului* e glosarul şi tratatul de oficializare a unui limbaj simulat şi disimulat deopotrivă, în care orice alianţe sunt

BDD-A2747 © 2005 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:55:19 UTC)

posibile, împotriva oricărei încercări logice de ordonare. Shakin Stevens şi Ana Blandiana, Byron şi Alexandru Muşina, Borges şi trupa Phoenix, vorbesc pe rând, dar mai ales deodată şi nu la unison, ci în registrele fiecăruia în parte, cu deplina conştiinţă a diferenţei şi a inegalităţii, în *Levantul.*

Modul de relaţionare internă al limbajelor este intertextualitatea. Limbajele se cheamă şi se provoacă reciproc, se anunţă şi se substituie, hipertextual, unul pe celălalt. O sintagmă poate aduce într-un text întreaga configuraţie semantică a unui limbaj opus, întocmai cum principiul proustian al madelein-ei făcea posibilă anamneza.

Limbajele locale includ în varietatea lor manifestă coduri, jocuri de cuvinte magice, ba chiar o retorică a parolelor – acea celebră *Taruki şi Paluki!* căreia Florin Manolescu i-a găsit sursa într-o scrisoare a lui Ion Ghica pentru Alecsandri, în care se povesteşte despre înfiinţarea unei societăţi secrete, zisă *Eterie*, absolut similară alianţei neobişnuite ce porneşte în aventura de eliberare a Valahiei din *Levantul*.

Există, cu siguranţă, o tendinţă antinomică în ceea ce priveşte limbajul *Levantului,* între demistificarea unui mit al limbajului originar şi impunerea unei cvasimetafizici a textului. Cu o ostentaţie suspectă, Cărtărescu reafirmă identitatea dintre ficţiune şi realitate şi diferenţa, unica diferenţă, de nivel ontologic dintre scriitură şi lume. Lumea ficţiunii nu e cu nimic inferioară realităţii, fiind creată prin şi de către limbaj, de un Auctore cu prerogative demiurgice. E, aici, o cheie fractalică în care această încercare de metafizică poate fi rezolvată, în sensul că polimorfia şi incoerenţa lumii scrise e echivalentă celei proprii lumii în care există Autorul şi Cetitorul, la fel cum lumea lor, cu propriile pulsaţii, reţine geometria tuturor lumilor superioare şi inferioare pe scara dimensională. Limbajul, atunci, e, la rândul său, unul fractalic, iar explorarea limitelor lui, deprinderea labirintelor lui şi a căilor lui de acces înlăuntru şi în afară sunt aplicabile limbajului unic al universului, limbajului total.

Hibrid şi multi-iradiant, limbajul *Levantului* e o reconciliere tipică a crizei comunicării în postmodernitate, dar şi un aproape didactic exemplu de virtualizare a cuvântului, de activare a lui în contexte din cele mai imprevizibile, cu un patos al jocului egalat doar de conştiinţa ineluctabilă a zădărniciei. Limba *Levantului* vorbeşte, pe lângă plăcerea pură a vorbirii, şi despre eşec, într-o dialectică ce nu poate fi doar comică, ci levitează printre marile efigii demolate, visând utopii irealizabile:

„*Ce-aş fi de n-aş scri Levantul, dacă n-aş râvni la tron*
Unde preste ilusorii lumii veghează Metatron,
Să mă scriu pe mine însumi dacă nu aş cuteza
Lasă-mă să sap o lume, fie şi în acadea,Orbitoare fantasie... Altfel nu ştiu
De ce viv"

Bibliografie:

Mircea Cărtărescu*, Levantul*, Bucureşti, Editura Humanitas, 2003
Al. Cistelecan, în Ghe. Crăciun, *Competiţia continuă. Generaţia 80 în texte teoretice*, Editura Paralela 45, 1999
Ion Bogdan Lefter, *În Levant, citind Levantul*, în Contrapunct, Nr. 44-45/1990
Nicolae Manolescu, *Faruri, vitrine, Fotografii*, în România Literară, Nr. 3/1981
Nicolae Manolescu, *Literatura română postbelică. Lista lui Manolescu*,Volumul I – Poezia Braşov, Ed. Aula, 2001, p. 392
Radu G. Ţeposu, *Un romantism întors*, în Caiete critice, Nr. 1-2/1986, p. 7

BDD-A2747 © 2005 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:55:19 UTC)